Research Review
The Refereed Peer Reviewed
International Journal
ISSN: 2321-4708

Vol. 10, Issue: 126, August, 2023
Paper ID: RRJ121845
https://www.researchreviewonline.com

Publishing URL: https://www.researchreviewonline.com/issues/volume-10-issue-126-august-2023/RRJ121845

Enabling & Empowering Teachers
(શિક્ષકની સક્ષમતા અને સશક્તિકરણ)

ડૉ. વિનિત સિંઘાનિયા
(સીઆરસી કો- ઓર્ડીનેટર- વલાણા તા. વિરમગામ)

સારાંશ:

આપણા મહાન સંત શ્રી કબીર સાહેબે કહ્યુ છે કે,

"ગુરૂ ગોવિંદ દોનો ખડે, કાકો લાગુ પાય,
બલિહારી ગુરૂ આપને, ગોવિંદ દિયો બતાય"

એક બાજુ આપણે શિક્ષકોને 'ગુરૂ' કહીએ છે અને એ પણ આજકાલથી નહિ વર્ષોથી. જે દર્શાવે છે કે શિક્ષકોમાં શક્તિ અને સામર્થ્ય છે એ વાત તો આપણે સ્વીકારીએ જ છીએ, જ્યારે બીજી બાજુ એ જ શિક્ષકોની શક્તિ અને સામર્થ્યને આપણે (એટલે કે આપણી સરકારોએ) ઓછા આંકવાની ભૂલ કરીએ છીએ.

આમ છતાં આપણે એ વાતનો પણ ઈનકાર કરી શકીએ એમ નથી કે આઝાદીના 75 વર્ષે પણ આપણે શિક્ષણમાં ધાર્યું પરીણામ મેળવી શક્યા નથી. વર્તમાન સમયે વારંવાર ન્યુઝ પેપરોમાં શિક્ષકો અને શાળાની તેમજ વિદ્યાર્થીઓની નબળી ગુણવત્તા બાબતે સમાચારો આવતા જોવા મળે છે. આ સરકારી શાળાઓની અને શિક્ષકોની થયેલી કફોડી હાલત, કથળેલુ શિક્ષણ, નબળું શિક્ષણ, અને છેલ્લે તો હમણા એવું પણ સાંભળવા મળ્યું કે 'સડેલુ શિક્ષણ' આ તમામ વાતો ગુરૂના ગુરુત્વને લજવે છે. શિક્ષણનું સ્તર નીચું જવા પાછળ શિક્ષકો ઉપરાંત સરકાર, સમાજ, વાલી, અધિકારીઓ, સંચાલકો કે કેળવણી મંડળો વગેરે પણ એટલા જ જવાબદાર છે. કોઈ એક પાસાંને ટાર્ગેટ કરીને શિક્ષણ સુધારણાના કાર્યક્રમો કરીશું તો તે થીગડાં માર્યા બરાબર થશે. જેમાં અંતે નિષ્ફળતા જ મળશે. **આ સ્થિતિ બદલવા આપણે હવે એક નવા દૃષ્ટિકોણથી વિચારવું જ રહ્યું.** સરકાર અને સમાજના સહિયારા પુરુષાર્થની જરૂર છે. જેમાં શિક્ષકોને સંપૂર્ણ સહભાગી બનાવી તેમના સલાહ-સૂચનો લઈને જ આગળ વધવું પડશે.

ચાવીરૂપ શબ્દો:

- **સક્ષમતા: કુશળતા, અને અંગ્રેજીમાં** Capable, Skillful એવો થાય છે.
  " કોઇ ચોક્કસ વસ્તુ અથવા પ્રાપ્ત કરવા માટે જરૂરી ક્ષમતા અથવા ગુણવત્તા ધરાવવી."
- **સશક્તિકરણ:** શિક્ષકના સશક્તિકરણને સમજતા પહેલા 'સશક્તિકરણ'ની વિભાવનાને સમજવા પ્રયાસ કરીએ. 'સશક્તિકરણ' શબ્દપ્રયોગ 'સશક્ત' શબ્દ પરથી આવ્યો છે. સશકત એટલે શક્તિ ધરાવતું,

Research Review
The Refereed Peer Reviewed
International Journal
ISSN: 2321-4708

Vol. 10, Issue: 126, August, 2023
Paper ID: RRJ121845
https://www.researchreviewonline.com

Publishing URL: https://www.researchreviewonline.com/issues/volume-10-issue-126-august-2023/RRJ121845

શક્તિવાળું, સબળું, બળુકું, જોરાવર, ઉદ્યમી, પ્રવૃત્તિ કરનારું વગેરે. આના પરથી સમજી શકાય કે કોઈને શક્તિવાન, સબળ, જોરાવર, બળુકું કે ઉદ્યમી કરવાની સમગ્ર પ્રક્રિયા અને કાર્યવિધિ એટલે સશક્તિકરણ.

શિક્ષકના સંદર્ભમાં જોઇએ તો સક્ષમતા એટલે શિક્ષણ કે કેળવણી આપવામાં કુશળ, Capable, Skillful બનાવવો. અર્થાત, કોઇ ચોક્કસ અધ્યયન નિષ્પતિ પ્રાપ્ત કરવા માટે જરૂરી ક્ષમતા અથવા ગુણવત્તા ધરાવવી. જ્યારે સશક્તિકરણ એટલે તેને શક્તિવાન, સબળ, જોરાવર, બળુકું કે ઉદ્યમી કરવાની સમગ્ર પ્રક્રિયા અને કાર્યવિધિ એટલે સશક્તિકરણ.

આના પરથી બીજી એક બાબત એ પણ તારવી શકાય કે કોઈને સશકત કરવાની જરૂર પણ ત્યારે જ પડે જ્યારે તેનામાં શક્તિ, જોર, સામર્થ્ય, તાકાત, બળ કે ઉદ્યમ ન હોય. કોઈ વ્યક્તિ જાતે કંઈક કરવા શક્તિમાન ન હોય ત્યારે તેને અમુક પ્રકારે મદદ કે સહયોગ પૂરા પાડી સશક્ત કરવાની જરૂર પડે છે. જો આમ હોય તો આના પરથી શિક્ષકના સશક્તિકરણને લઈને મનમાં કેટલાક પ્રશ્નો ઉઠવા સ્વાભાવિક છે, જેમ કે:

શું શિક્ષકો યોગ્ય શૈક્ષણિક લાયકાત વાળા નથી?
શું શિક્ષકો ગુણવત્તા વાળા નથી?
શું શિક્ષકો બાળકોને અધ્યયન કરાવવા સક્ષમ નથી?
શું શિક્ષકો સાચે જ શિક્ષણમાં ગુણવત્તા લાવવા સક્ષમ નથી ?
શું શિક્ષકો શારીરિક રીતે કમજોર છે?
શું શિક્ષકો ઉદ્યમી નથી?
શું શિક્ષકો પ્રવૃત્તિશીલ નથી?
શું શિક્ષકો પોતાની આગવી નિર્ણયશક્તિનો અભાવ છે?
શું શિક્ષકો વહીવટ કરવા સક્ષમ નથી?
શું શિક્ષકો સાહસિક નથી?

ઉપરોક્ત તમામ પ્રશ્નોના જવાબ મેળવવા માટે ભૂતકાળમાં જો થોડી ઝીણી નજર કરીએ તો એના અસંખ્ય ઉદાહરણો અને દાખલા-દૃષ્ટાંતો તેમજ આપણને ઈતિહાસમાં અને આપણી પ્રાચીન સંસ્કૃતિ વિશેની સાહિત્ય સામગ્રીમાં જોવા મળશે, પ્રાચીન સંસ્કૃતિથી લઇને આજ સુધી સમાજમાં અને શિક્ષણક્ષેત્રે શિક્ષકોના મહત્ત્વપૂર્ણ યોગદાન રહેલુ જોવા મળે છે. ચાણક્યથી લઇને ડૉ. રાધાકૃષ્ણ અને અબ્દુલ કલામ સુધીના અનેક નામી-અનામી શિક્ષકોએ પોતાનું દેશ માટે યોગદાન આપેલું જોવા મળે છે.

આમ આ રીતે જોઈએ તો શિક્ષકોના સશક્તિકરણનો ખ્યાલ ગળે ઉતરે એવો નથી. શિક્ષકો તો આપણે આઝાદ થયા એ પહેલા પણ સશક્ત અને સામર્થ્યવાન હતા જ અને એના અનેક પુરાવાઓ ઈતિહાસમાં અને વર્તમાનમાં પણ આપણી નજર સમક્ષ છે. આમ છતાં આઝાદીના આટલા વર્ષો પછી પણ જો આપણે શિક્ષકોના

Research Review
The Refereed Peer Reviewed
International Journal
ISSN: 2321-4708
Vol. 10, Issue: 126, August, 2023
Paper ID: RRJ121845
https://www.researchreviewonline.com
Publishing URL: https://www.researchreviewonline.com/issues/volume-10-issue-126-august-2023/RRJ121845

સશક્તિકરણની વાત કરવી પડતી હોય તો એનો સીધો અર્થ તો એ થયો કે શિક્ષકો તો સશક્ત જ છે પણ આપણે(એટલે કે આપણી સરકારોએ) શિક્ષકોના સામર્થ્ય અને શક્તિને પુરવાર કરવાની તક આપવામાં ક્યાંક ને ક્યાંક ઉણા ઉતર્યા છીએ.

હમણાં કેટલાક સમયથી શિક્ષણ આલમ અને સમાજમાંથી સાંભળવા મળે છે કે, શિક્ષણનું સ્તર સતત નીચું જતું જાય છે. જેની ચર્ચા ચોરે ને ચૌટે સાંભળવા મળે છે. જેમાં તથ્ય પણ છે, પરંતુ આ માટે મોટા ભાગના લોકો શિક્ષકને દોષિત ગણે છે. જે ખોટું છે. શિક્ષણનું સ્તર નીચું જવા પાછળ કોઈ એક વ્યક્તિ કે કોઈ એક પાસું જવાબદાર નથી. તેના ઘણાં કારણો છે, પરંતુ દોષનો ટોપલો માત્ર શિક્ષક પર જ ઢોળવામાં આવે છે. ત્યારે બાપડો બિચારો બનાવી દેવાયેલ શિક્ષક તે સહન પણ કરે જાય છે. તેમને શેની જરૂર છે તે જાણવાના પ્રયત્ન સિવાય જ તાલીમો કે શિબિરો ગોઠવાય છે. માટે તેને ક્યારેય સફળતા મળી નથી અને આવું ચાલશે તો ભવિષ્યમાં પણ સફળતા નહીં મળે.

બાળકોના શિક્ષણ માટે માત્ર નવા વર્ગખંડો ઉભા કરીને કે માત્ર ભૌતિક સુવિધાઓ આપીને, કે નવી નવી યોજનાઓ બનાવીને શિક્ષકોનું સશક્તિકરણ ક્યારેય નહિ કરી શકાય, જ્યાં સુધી એ માટેનું યોગ્ય વાતાવરણ તૈયાર કરવામાં આપણે સક્રિય નહિ થઈએ ત્યાં સુધી તમામ યોજનાઓ નિષ્ફળ જ નીવડશે. એટલે તો કહેવાયુ છે કે, શાળાઓની છત ભલે સોનાની બનાવી દો પણ જ્યાં સુધી શિક્ષકોની સામેલગીરી નહિ હોય ત્યાં સુધી કોઇ પણ શૈક્ષણિક યોજના સફળ નથી થવાની.

શિક્ષક સશક્તિકરણનો અર્થ શિક્ષકો અને શાળાઓની શૈક્ષણિક ગુણવત્તા સશક્ત કરવાના સંદર્ભે છે. આમાં મોટેભાગે તેમની પોતાની ક્ષમતામાં વિશ્વાસ કેળવવા સશક્ત કરવાનો સમાવેશ થાય છે. સશક્તિકરણમાં નીચેની ક્ષમતાઓનો સમાવેશ થાય છે:

- પોતાની નિર્ણય ક્ષમતા હોવી
- યોગ્ય નિર્ણય લેવા માટે માહિતી અને સ્રોતોની પ્રાપ્યતા
- વિકલ્પોની શ્રેણીની પ્રાપ્યતા જેમાંથી વ્યક્તિ પસંદગી કરી શકે (માત્ર હા કે ના, અથવા)
- બદલાવ લાવવા માટે પોતાની ક્ષમતા માટે સકારાત્મક વિચાર
- વ્યક્તિગત અને જૂથ શક્તિ વધારવા માટે શીખવાનું કૌશલ્ય
- લોકશાહીના આધાર પર લોકોના વલણ બદલવાની ક્ષમતા
- વિકાસની પ્રક્રિયા અને બદલાવમાં સામેલ થવુ અને સ્વમાનભેર રહેવું
- ભયમાંથી બહાર આવવુ અને પોતાની છબીને સુધારવી
- શિક્ષકોની પરિસ્થિતિ સમજવી

<u>શિક્ષકોની સક્ષમતા અને સશક્તિકરણ માટે સંશોધકે મુખ્ય પાંચ બાબતોને આવરી લીધી છે</u>

Research Review
The Refereed Peer Reviewed
International Journal
ISSN: 2321-4708
Vol. 10, Issue: 126, August, 2023
Paper ID: RRJ121845
https://www.researchreviewonline.com
Publishing URL: https://www.researchreviewonline.com/issues/volume-10-issue-126-august-2023/RRJ121845

1. શિક્ષક શિક્ષણ કાર્યક્રમોની મજબૂત ગુણવત્તા:

વર્તમાન સમયે ખાનગીકરણને કારણે રાજ્યમાં અનેક ખાનગી શિક્ષણ પ્રશિક્ષણ કોલેજોનો રાફડો ફાટ્યો છે. ગુજરાતની મોટાભાગની ખાનગી શિક્ષણ પ્રશિક્ષણ કોલેજો ડમી અર્થાત વિદ્યાર્થીઓની વાસ્તવિક હાજરી વિના ચાલી રહી છે. ત્યારે આવી કોલેજોમાંથી પૈસા આપી ડીગ્રી મેળવી શિક્ષક બનનાર પાસેથી કેવું શિક્ષણ પ્રાપ્ત થાય? તેમની પાસે ગુણવત્તાની કેવી અપેક્ષા રાખી શકાય? તો એમનીપાસેથી બાળકો કેવી રીતે મૂલ્ય શિક્ષણ મેળવી શકશે?

વાત આટલેથી અટકતી નથી, શિક્ષણમાં સફળતા હાંસલ કરવા માટેના પરિબળોમાંનું એક પરિબળ શિક્ષકોની ગુણવત્તા છે. **પ્રાથમિક શાળાના શિક્ષકો શિક્ષણમાં મુખ્ય છે, અને તેઓ તેમના નાના વિષયના અભ્યાસમાં એક અથવા અનેક વિષયો શીખવવામાં નિષ્ણાત હોઈ શકે છે. ઉચ્ચ-ગ્રેડના શિક્ષકો ચોક્કસ વિષયોમાં મુખ્ય હોય છે** અને પાંચ-વર્ષના પ્રોગ્રામમાં અથવા સ્નાતક થયા પછી અલગ મોડ્યુલ તરીકે તેમનો શિક્ષણશાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરે છે. નવા શિક્ષકોને વધુ સારી રીતે તૈયાર કરવા અને વર્ગખંડમાં જરૂરી વ્યવહારુ કૌશલ્યો પ્રદાન કરવા શિક્ષણ પ્રશિક્ષણમાં નીચેની બાબતો ખુબ અનિવાર્ય છે.

- શિક્ષક શિક્ષણ કાર્યક્રમોની મજબૂત ગુણવત્તાની ખાતરી
- શિક્ષક શિક્ષણ કાર્યક્રમોમાં પ્રવેશ માટે સખત પસંદગી
- શિક્ષક શિક્ષણના વિદ્યાર્થીઓ માટે સુધારેલ અને સંરચિત વ્યવહારુ અનુભવ
- વર્ગખંડની તૈયારી સુનિશ્ચિત કરવા માટે સ્નાતકોનું મજબૂત મૂલ્યાંકન
- રાષ્ટ્રીય સંશોધન અને કાર્યબળ આયોજન ક્ષમતાઓ.

2. **સેવાકાલીન તાલીમ અને આજીવન શિક્ષણ:**

નોકરીમાં ઘણી બધી કૌશલ્યો અને શિક્ષણશાસ્ત્ર શ્રેષ્ઠ રીતે વિકસાવવામાં આવે છે, શિક્ષકોને ચાલુ વ્યાવસાયિક વિકાસ પ્રવૃત્તિઓ અને શિક્ષકોના નેટવર્કમાં ભાગ લેવા માટે પ્રોત્સાહનો અને સંસાધનો આપીને પણ ટેકો પૂરો પાડવો જોઈએ.

શિક્ષક પ્રશિક્ષણને જીવનભર શીખવાની પ્રક્રિયા તરીકે વધુને વધુ જોવામાં આવે છે. જ્યારે પ્રારંભિક શિક્ષક શિક્ષણ પાયો પૂરો પાડે છે, સતત વ્યાવસાયિક વિકાસ કર્મચારીઓની ગુણવત્તા સુધારવા અને સમય જતાં અસરકારક સ્ટાફને જાળવી રાખવાનું સાધન પૂરું પાડે છે. આ પ્રકારની પ્રવૃત્તિઓ શિક્ષકોને તેમના જ્ઞાન અને શિક્ષણની સમજને તાજું કરવા, વિકસાવવા અને વિસ્તૃત કરવા અને તેમની સમગ્ર કારકિર્દી દરમિયાન તેમની કુશળતા અને વ્યવહારમાં સુધારો કરવાની મંજૂરી આપે છે. નવા શિક્ષકો માટે, સતત વ્યાવસાયિક વિકાસ તેમની નોકરીમાં સંક્રમણને સરળ બનાવવામાં મદદ કરી શકે છે અને પ્રારંભિક શિક્ષક તાલીમમાં રહેલી

ખામીઓને વળતર આપી શકે છે. શિક્ષકના વિકાસ માટે જીવનભર-શિક્ષણ અભિગમ આવશ્યક છે, તે ધ્યાનમાં લેતા કે સ્ટાફની જરૂરિયાતો અને અપેક્ષાઓ સમય સાથે બદલાઈ શકે છે.

વ્યવસાયિક વિકાસ પ્રવૃત્તિઓ સામાન્ય રીતે ત્રણ અલગ-અલગ પ્રકારની સામગ્રી પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે: શિક્ષકના વિષય ક્ષેત્રનું જ્ઞાન અને સમજ, શિક્ષકના વિષયનું શિક્ષણ શાસ્ત્ર અને અભ્યાસક્રમનું જ્ઞાન.

વ્યવસાયિક વિકાસની અસર સીધી રીતે વિદ્યાર્થીઓના પરિણામો પર અથવા આડકતરી રીતે શિક્ષણપ્રથા દ્વારા થઈ શકે છે.

શિક્ષકોની વર્ગખંડ પ્રથા વિકસાવવા માટે કઈ વ્યાવસાયિક વિકાસ સામગ્રી મહત્વની છે? ગુણવત્તાયુક્ત શિક્ષણ પ્રાપ્ત કરવા અથવા જાળવવા માટે નીતિ નિર્માતાઓ શિક્ષકોની માંગ અને વિકાસ માટે શ્રેષ્ઠ રીતે કેવી રીતે પ્રદાન કરી શકે છે? અસરકારક શિક્ષણ પદ્ધતિને ઓળખી તેને પ્રોત્સાહન આપવું. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, શિક્ષકોના વિકાસને પ્રોત્સાહન આપવા માટે સૌથી વધુ અસરકારક સામગ્રી કઈ છે? શિક્ષણ કૌશલ્યો અથવા શિક્ષણશાસ્ત્રની પદ્ધતિને વિકસાવવા તેમજ શાળાઓની ચોક્કસ સમસ્યાઓ સબંધિત નિયમિત સેમિનાર અને વર્કશોપનું આયોજન કરવું.

3. શિક્ષકોને સ્વાયત્તતા:

શિક્ષકની સ્વાયત્તતાના સંદર્ભમાં, શિક્ષકોએ કેવી રીતે શીખવવું તે સૌથી સુસંગત અને મુશ્કેલ નિર્ણયો પૈકી એક છે. શિક્ષકોએ નક્કી કરવાની જરૂર છે કે શીખવાની વિભાવનાઓ અને હકીકતો, વર્ગ ચર્ચાઓ, ચર્ચાઓ, હાથ પરની પ્રવૃત્તિઓ અને વિદ્યાર્થીઓના પ્રશ્નો પર કેટલો ભાર આપવો. શિક્ષણની શ્રેષ્ઠ રીત અમુક અંશે વિદ્યાર્થીઓની જરૂરિયાતો પર આધાર રાખે છે, તેથી "શ્રેષ્ઠ શિક્ષણ વ્યૂહરચના" જેવી કોઈ વસ્તુ નથી. શિક્ષકોએ તેમની શાળાના વિસ્તારના અનુસંધાને વિવિધ રીતે શિક્ષણકાર્ય કરાવવા સ્વાયત્ત હોવા જોઇએ સાથે- સાથે તેનું યોગ્ય પરિણામ આપવા જવાબદાર પણ રહેવા જોઇએ.

1980ના દાયકાની શરૂઆતથી ઓસ્ટ્રેલિયા, કેનેડા, ફિનલેન્ડ, હોંગકોંગ (ચીન), ઇઝરાયેલ, સિંગાપોર,સ્પેન, સ્વીડન અને યુનાઇટેડ કિંગડમમાં શાળા શાસન અને સ્વાયત્તતાને મહત્વ આપવામાં આવે છે.

4. શિક્ષકોની માંગણીઓને સહકાર અને સમર્થન:

શિક્ષકોની માંગણીઓનો આદર કરી તેનો યોગ્ય રીતે અને સમયસર પ્રતિસાદ આપવા માટે, તેમને પૂરતા સમર્થન અને શાળા વ્યવસ્થાપનના સહકારની જરૂર છે. શાળા સંચાલન સતત વિકાસની તકો (ઇન્ડક્શન અને માર્ગદર્શન પ્રક્રિયાઓ અને વ્યાવસાયિક વિકાસ પ્રવૃત્તિઓમાં ભાગીદારી) અને મૂલ્યાંકન અને પ્રતિસાદ (પ્રસંગત અને રચનાત્મક પ્રદર્શન મૂલ્યાંકન સુધારણાની જરૂરિયાતવાળા પાસાઓને પ્રકાશિત કરીને શિક્ષકોની સૂચનામાં સુધારો કરી શકે છે) દ્વારા સમર્થન આપી શકે છે.

આ ઉપરાંત શિક્ષકોની માંગની બાજુએ, ધ્યાનમાં લેવાના ત્રણ મુખ્ય પરિબળો છે:

- **ભૌતિક શિક્ષણ પર્યાવરણની ગુણવત્તા:** ભૌતિક જગ્યા શિક્ષકો કાર્ય કરે છે જે વિદ્યાર્થીઓ અને શિક્ષકો બંનેના શિક્ષણ, આરોગ્ય, સામાજિક અને સુખાકારીના પરિણામોને પ્રભાવિત કરે છે. ખરેખર, કાર્યક્ષેત્રો કે જે જોખમી પરિબળો રજૂ કરે છે તે રોજિંદા નોકરીના તાણમાં વધારો કરે છે જેનો શિક્ષકો સામનો કરે છે. શાળા સલામતી, પરિવહન, ઉપયોગ અને ઉર્જા સ્ત્રોતોની ગુણવત્તા (દા.ત. પ્રકાશ, ગરમી, વેન્ટિલેશન, વગેરે) અને વર્ગખંડનું ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર (ધ્વનિશાસ્ત્ર, અવકાશ વિતરણ, વગેરે) આ બધું ગુણવત્તાયુક્ત ભૌતિક શિક્ષણ વાતાવરણ માટે મહત્વપૂર્ણ છે.

- **સમયનું દબાણ/વર્કલોડ:** શિક્ષકોના વર્કલોડમાં તેઓ ભણવામાં જેટલો સમય વિતાવે છે અને તેઓ અન્ય પ્રવૃત્તિઓમાં કેટલો સમય વિતાવે છે તેનો સમાવેશ થાય છે. વર્કલોડએ નિયમિત શિક્ષણની ફરજો ઉપરાંત (બોયલ એટ અલ, 1995) અન્ય કાર્યોને કારણે થતા તણાવને દર્શાવે છે. ઉદાહરણ તરીકે, આયોજન માટે અપૂરતો સમય અને ભારે અધ્યાપન વર્કલોડને શિક્ષકોની નોકરીના સંતોષના સ્તરો સાથે નકારાત્મક સંબંધ હોવાનું દર્શાવવામાં આવ્યું છે (લિયુ અને રામસે, 2008).

- **વર્ગખંડ વ્યવસ્થાપન:** વિદ્યાર્થીઓના શિક્ષણને સરળ બનાવવા માટે વર્ગખંડોને અસરકારક રીતે ગોઠવવાની જરૂર છે (OECD, 2014c). આમ, વર્ગખંડ વ્યવસ્થાપન એ તમામ ક્રિયાઓનો સંદર્ભ આપે છે જે શિક્ષકો વિદ્યાર્થીઓના શિક્ષણને સરળ બનાવવા માટે સૂચનાઓ અને વર્ગખંડોનું આયોજન કરવા માટે કરે છે (OECD, 2014c: 152). વિદ્યાર્થીની ગેરવર્તણૂક અને વિક્ષેપજનક વર્ગખંડ શિક્ષકો માટે ભાવનાત્મક થાક તરફ દોરી શકે છે (ઓશેર એટ અલ., 2007). આ એક દુષ્ટ વર્તુળમાં પરિણમી શકે છે, કારણ કે શિક્ષકો વિદ્યાર્થીઓના ગેરવર્તણૂકના પ્રતિભાવમાં નકારાત્મક લાગણીઓ વ્યક્ત કરવાનું વલણ ધરાવે છે, જે પછી વર્ગખંડમાં હાનિકારક વાતાવરણ તરફ દોરી જાય છે.

5. શિક્ષકની કામગીરી અને બુદ્ધિશાળી જવાબદારી:

ફિનલેન્ડના સફળ શૈક્ષણિક પ્રદર્શનના આધારે, સાલ્હબર્ગે "બુદ્ધિશાળી જવાબદારી" અભિગમ વિકસાવવા માટે ત્રણ મુખ્ય નીતિ ભલામણો ઓળખી છે:

- **વિશ્વાસ અને સામૂહિક જવાબદારી બનાવો:** અગાઉ જણાવ્યા મુજબ, શિક્ષકોને વ્યાવસાયિકો તરીકે ગણવા જોઈએ, અને અન્ય વ્યવસાયોની જેમ, શિક્ષકો સાથેનો સંબંધ વિશ્વાસ પર આધારિત હોવો જોઈએ. શિક્ષકોને સ્વાયત્તતા આપવી અને શિક્ષક આધારિત મૂલ્યાંકન દ્વારા તેમને

જવાબદાર બનાવવું એ બંને વિશ્વાસની નિશાની છે. ફિનલેન્ડ અને અન્ય નોર્ડિક દેશોના કિસ્સાએ દર્શાવ્યું છે કે જ્યારે શિક્ષકો પર વધુ જવાબદારી મૂકવામાં આવે છે અને તેઓને જવાબદાર ગણવામાં આવે છે ત્યારે શૈક્ષણિક કામગીરીને ફાયદો થાય છે. (સાહલબર્ગ, 2010).

- **શાળામાં જવાબદારીની પ્રક્રિયાઓને પ્રોત્સાહન આપો અને તેમને બાહ્ય જવાબદારીની જરૂરિયાતો સાથે મેળ ખાઓ:** શાળાના શૈક્ષણિક ધ્યેયો નક્કી કરવામાં શાળામાં બુદ્ધિશાળી જવાબદારી પ્રક્રિયા માટે તમામ સંબંધિત હિસ્સેદારો (એટલે કે આચાર્ય, શિક્ષકો, માતા-પિતા, વગેરે)ને સામેલ કરવાની જરૂર છે. તે "વિદ્યાર્થી મૂલ્યાંકન, બાહ્ય પરીક્ષાઓ, શિક્ષકની આગેવાની હેઠળના વર્ગખંડના મૂલ્યાંકનો, માતાપિતાના પ્રતિસાદ અને શાળાના સ્વ-મૂલ્યાંકનો" (સાહલબર્ગ, 2010) ના ડેટાના ઉપયોગ પર પણ આધારિત છે. અંતે તે શિક્ષણના વિશાળ સ્પેક્ટ્રમના પરિણામોની તપાસ કરે છે, જે માત્ર વિષયના ક્ષેત્રો (એટલે કે ગણિત, ભાષા, વિજ્ઞાન વગેરે)ના જ્ઞાન પૂરતું મર્યાદિત નથી, પરંતુ કૌશલ્યો, વલણ અને મૂલ્યોનો વિકાસ પણ કરે છે.

- **શિક્ષક સહયોગની સુસંગતતા:** જવાબદારીની પ્રક્રિયાઓ, ખાસ કરીને બાહ્ય કસોટી-આધારિત જવાબદારી, શિક્ષકોના સહયોગ અને નેટવર્કિંગમાં વિક્ષેપ ન આવે તેનું ધ્યાન રાખવું જોઈએ. નવીન પ્રણાલીઓને અપનાવવા માટે શિક્ષક સહયોગ એ એક નિર્ણાયક ઘટક છે, અને શાળાઓ વચ્ચે અને તેની અંદર સહયોગ શિક્ષણની ગુણવત્તા સુધારવા અને બાહ્ય શિક્ષક-આધારિત જવાબદારી દ્વારા લાવવામાં આવતા દબાણને પર્યાપ્ત રીતે પ્રતિસાદ આપવા માટે અસરકારક બની શકે છે.

શિક્ષકો અને શાળાઓની શૈક્ષણિક ગુણવત્તા સંદર્ભે આપણે વિશ્વના અન્ય દેશો પર એક નજર કરીએ તો...

- **ફિનલેન્ડમાં શિક્ષકોમાં શ્રેષ્ઠતાનું પાલન કરવું**

શિક્ષણમાં ફિનિશ સફળતાને સમજાવવા માટે ઉમેરાયેલા પરિબળોમાંનું એક તેના શિક્ષકોની ગુણવત્તા છે. 1970ના દાયકાના અંતમાં થયેલા સુધારાએ શિક્ષક શિક્ષણને મજબૂત બનાવ્યું અને તેને અત્યંત પસંદગી યુક્ત બનાવ્યું. અરજદારોની શૈક્ષણિક શીખવાની કૌશલ્યનું મૂલ્યાંકન કરવા માટેની પરીક્ષા અને તેમની કુશળતા, પ્રેરણા અને પ્રતિબદ્ધતાનું મૂલ્યાંકન કરવા માટે લેખિત પ્રશ્નો અને યોગ્યતા પરીક્ષણોનું સંયોજન. **પ્રાથમિક શાળાના શિક્ષકો શિક્ષણમાં મુખ્ય છે, અને તેઓ તેમના નાના વિષયના અભ્યાસમાં એક અથવા અનેક વિષયો શીખવવામાં નિષ્ણાત હોઈ શકે છે. ઉચ્ચ-ગ્રેડના શિક્ષકો ચોક્કસ વિષયોમાં મુખ્ય હોય છે** અને પાંચ-વર્ષના

પ્રોગ્રામમાં અથવા સ્નાતક થયા પછી અલગ મોડ્યુલ તરીકે તેમનો શિક્ષણશાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરે છે. મજબૂત સૈદ્ધાંતિક અને વ્યવહારુ સામગ્રી સાથે, શિક્ષકનું શિક્ષણ સંશોધન આધારિત છે.

- **ઑસ્ટ્રેલિયામાં શિક્ષકોની પ્રારંભિક તૈયારીમાં સુધારો કરવા સુધારા**

ઓસ્ટ્રેલિયામાં, પ્રારંભિક શિક્ષક તૈયારી (ITP) તાજેતરના વર્ષોમાં નોંધપાત્ર ધ્યાન અને ચર્ચાનું કેન્દ્ર છે. જવાબમાં, ઓસ્ટ્રેલિયન સરકારે નવા શિક્ષકોને વધુ સારી રીતે તૈયાર કરવા અને વર્ગખંડમાં જરૂરી વ્યવહારુ કૌશલ્યો પ્રદાન કરવા ઓસ્ટ્રેલિયામાં ITP કેવી રીતે સુધારી શકાય તે અંગે ભલામણો કરવા માટે 2014 માં શિક્ષક શિક્ષણ મંત્રી સલાહકાર જૂથ (TEMAG) ની સ્થાપના કરી. 2015 માં, એક્શન નાઉ: ક્લાસરૂમ રેડી ટીચર્સ, TEMAG દ્વારા શિક્ષણ અને તાલીમ મંત્રીને આપેલા અહેવાલમાં ઓસ્ટ્રેલિયામાં ITP સુધારવા માટે 38 ભલામણોનો સમાવેશ થાય છે. અહેવાલ માટે ઓસ્ટ્રેલિયન સરકારના પ્રતિભાવે સુધારણાના પાંચ મુખ્ય ક્ષેત્રો ઓળખી કાઢ્યા:

1. શિક્ષક શિક્ષણ કાર્યક્રમોની મજબૂત ગુણવત્તાની ખાતરી
2. શિક્ષક શિક્ષણ કાર્યક્રમોમાં પ્રવેશ માટે સખત પસંદગી
3. શિક્ષક શિક્ષણના વિદ્યાર્થીઓ માટે સુધારેલ અને સંરચિત વ્યવહારુ અનુભવ
4. વર્ગખંડની તૈયારી સુનિશ્ચિત કરવા માટે સ્નાતકોનું મજબૂત મૂલ્યાંકન
5. રાષ્ટ્રીય સંશોધન અને કાર્યબળ આયોજન ક્ષમતાઓ.

(સ્રોત: ઓસ્ટ્રેલિયન કાઉન્સિલ ફોર એજ્યુકેશનલ રિસર્ચ)

- **ડેનમાર્કમાં શિક્ષક શિક્ષણમાં મોટો સુધારો**

ડેનમાર્ક (2012) માં શિક્ષક શિક્ષણમાં મોટો સુધારો તેના માર્ગદર્શક સિદ્ધાંતો તરીકે ડિરેગ્યુલેશન, આંતરરાષ્ટ્રીયકરણ અને શિક્ષક તાલીમ અને ડેનિશ પબ્લિક સ્કૂલ સિસ્ટમની જરૂરિયાતો વચ્ચે મજબૂત જોડાણ ધરાવે છે. 2013 માં શરૂ કરીને, બેચલર ઑફ એજ્યુકેશન પ્રોગ્રામને દરેક શિક્ષણ પ્રથા માટે યોગ્યતાના ઉદ્દેશ્યો દ્વારા માર્ગદર્શન આપવામાં આવ્યું હતું, શિક્ષક શિક્ષણનું નિર્માણ મોડ્યુલોની આસપાસ કરવામાં આવ્યું હતું, અને યુનિવર્સિટી કોલેજો (પ્રોફેશનશોજસ્કોલર) ને પ્રોગ્રામ સ્ટ્રક્ચર સેટ કરવામાં અને વિકાસ માટે મોડ્યુલોની સામગ્રી નક્કી કરવામાં વધુ સ્વાયત્તતા આપવામાં આવી હતી.

(સ્રોત: OECD (2014b), શિક્ષણ નીતિ આઉટલુક: ડેનમાર્ક, OECD, પેરિસ,
www.oecd.org/edu/EDUCATION%20POLICY%20 OUTLOOK%20DENMARK EN.pdf.)

- **સ્વીડનમાં શિક્ષણના વ્યવસાયને વધુ આકર્ષક બનાવવો**

સ્વીડને અધ્યાપન વ્યવસાયની આકર્ષણને સુધારવા માટે સંખ્યાબંધ સુધારાઓ રજૂ કર્યા છે. 2011 માં, સ્વીડને નવા શિક્ષક શિક્ષણ કાર્યક્રમો શરૂ કર્યા, જે ચાર મુખ્ય ડિગ્રી તરીકે રચાયેલ છે: પૂર્વશાળા શિક્ષણમાં ડિગ્રી,

Research Review
The Refereed Peer Reviewed
International Journal
ISSN: 2321-4708
Vol. 10, Issue: 126, August, 2023
Paper ID: RRJ121845
https://www.researchreviewonline.com
Publishing URL: https://www.researchreviewonline.com/issues/volume-10-issue-126-august-2023/RRJ121845

પ્રાથમિક શાળા શિક્ષણમાં ડિગ્રી, વિષય શિક્ષણમાં ડિગ્રી અને વ્યાવસાયિક શિક્ષણમાં ડિગ્રી. પ્રારંભિક શિક્ષક તાલીમમાં અધ્યાપન પ્રેક્ટિસ વિશિષ્ટ તાલીમ શાળાઓમાં હાથ ધરવામાં આવે છે. શિક્ષક શિક્ષણમાં પ્રવેશ માટે વધુ કડક આવશ્યકતાઓ સ્થાપિત કરવામાં આવી છે, જેમાં અભિરુચિ પરીક્ષણોનો સમાવેશ થાય છે.

- **સિંગાપોરમાં વ્યાવસાયિક વિકાસ માટે સમય કાઢવો**

વિશ્વમાં થઈ રહેલા ઝડપી પરિવર્તનો સાથે તાલમેલ રાખવાની અને તેમની પ્રેક્ટિસમાં સતત સુધારો કરવા સક્ષમ બનવાની જરૂરિયાતને ધ્યાનમાં રાખીને, સિંગાપોરમાં શિક્ષકો દર વર્ષે 100 કલાકના વ્યાવસાયિક વિકાસ માટે હકદાર છે. આ ઘણી રીતે હાથ ધરવામાં આવી શકે છે. નેશનલ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઑફ એજ્યુકેશનના અભ્યાસક્રમો વિષય અને શિક્ષણશાસ્ત્રના જ્ઞાન પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે અને ઉચ્ચ ડિગ્રી અથવા અદ્યતન ડિપ્લોમા તરફ દોરી જાય છે. મોટાભાગનો વ્યવસાયિક વિકાસ શાળા-આધારિત છે, જેનું નેતૃત્વ સ્ટાફ વિકાસકર્તાઓ કરે છે. તેમનું કાર્ય શાળામાં શિક્ષણ-આધારિત સમસ્યાઓને ઓળખવાનું છે (ઉદાહરણ તરીકે, જૂથના ગણિતના પ્રદર્શન સાથે) અથવા નવી પદ્ધતિઓ (જેમ કે પ્રોજેક્ટ-આધારિત શિક્ષણ અથવા ICT ના નવા ઉપયોગો) દાખલ કરવાનું છે. દરેક શાળા પાસે એક ફંડ પણ છે જેના દ્વારા તે અન્ય દેશોમાં શિક્ષણના પાસાઓ વિશે જાણવા માટે વિદેશમાં જઈને નવા પરિપ્રેક્ષ્ય વિકસાવવા સહિત શિક્ષકની વૃદ્ધિને સમર્થન આપી શકે છે. શિક્ષક નેટવર્ક્સ અને વ્યાવસાયિક શિક્ષણ સમુદાયો પીઅર-ટુ-પીઅર લર્નિંગને પ્રોત્સાહિત કરે છે, અને શિક્ષકોને શ્રેષ્ઠ પદ્ધતિ ને સતત શેર કરવા માટે પ્રોત્સાહિત કરવા સપ્ટેમ્બર 2010 માં સિંગાપોર શિક્ષકોની એકેડમી ખોલવામાં આવી હતી.

સંદર્ભ:

- કેળવણીના કિનારે- ડો. અશોક પટેલ
- Gomendio, M. (2017), Empowering and Enabling Teachers to Improve Equity and Outcomes for All, International Summit on the Teaching Profession, OECD Publishing, Paris. http://dx.doi.org/10.1787/9789264273238-en
- OECD (2011b), "School Autonomy and Accountability: Are They Related to Student Performance?", PISA in Focus, No. 9, OECD Publishing,
- Paris, http://dx.doi.org/10.1787/5k9h362kcx9w-en.
- OECD (2005), Teachers Matter: Attracting, Developing and Retaining Effective Teachers, Education and Training Policy, OECD Publishing, Paris, http://dx.doi.org/10.1787/9789264018044-en.
- Opfer, D. (2016), "Conditions and practices associated with teacher professional development and its impact on instruction in TALIS 2013", OECD Education Working Papers, No. 138, OECD Publishing, Paris, http://dx.doi.org/10.1287/5jlss4r0lrg5-en.
- Osher, D. et al. (2007), "A comprehensive approach to promoting social, emotional, and academic growth in contemporary schools", in J. Grimes and A. Thomas (eds.), Best Practices in School Psychology V, National Association of School Psychologists, Bethesda, MD, pp. 1263-1278.

- Pianta, R.C. et al. (2003), "Relationships between teachers and children", in W.M. Reynolds and G.E. Miller (eds.), Comprehensive handbook of psychology, Wiley, New York, NY, pp. 199-234.
- Rockoff, J. (2008), "Does mentoring reduce turnover and improve skills of new employees? Evidence from teachers in New York City", NBER Working Paper 13868, National Bureau of Economic Research, March 2008, www.nber.org/papers/w13868,
- Sahlberg, P. (2010), "Rethinking accountability in a knowledge society", Journal of Educational Change, Vol. 11/1, pp. 45-61.
- Stanat, P. et al. (eds.) (2016), IQB-Bildungstrend 2015: Sprachliche Kompetenzen am Ende der 9. Jahrgangsstufe im zweiten Ländervergleich, Zusammenfassung, https://www.iqb.hu-berlin.de/bt/bt/BT2015/BT 2015 Zusammen.pdf.
- Wang, Y. (ed.) (2013), Education Policy Reform Trends in G20 Members, Springer, Dordrecht.
- Welsh Government (2016), Draft criteria for the accreditation of Initial Teacher Education Programmes in Wales and the proposal for the Education Workforce Council to accredit initial teacher education, Consultation Document, https://consultations.gov.wales/sites/ default/files/consultation_doc_files/160923_consultation_document_en.pdf.